

FÁBIÁN (T.) LÁSZLÓ (1978) Budapest

FÁBIÁN (T.) LÁSZLÓ

Észrevételek és javaslatok a közoktatás rendszerének korrekciójához VI.

Úgy terveztem, hogy a Kortárs decemberi számában megjelenő írásomban a magyar nyelv és irodalom közoktatásban betöltött szerepével és helyzetével fogok foglalkozni, és a tantárgy aktuális állapotának leírását követően konkrét változtatási javaslatokat is teszek majd. Aztán az élet más-ként hozta, bár való igaz, a jelenlegi téma is régóta érlelődik bennem, hiszen korábban írtam már a pedagóguspálya nem létező vagy legalábbis jelentősen megkopott presztízséről, arról, hogy ha komolyan gondolnánk az oktatás színvonalának emelését, akkor a jól teljesítő oktatási rendszerek pozitív mintáiból, társadalmi, intellektuális és egzisztenciális értelemben releváns megoldásaiból és modelljeiből is ihletet meríthetnénk.

A politika döntéshozóin kívül egyre többen és egyre világosabban látják, hogy kevés sürgetőbb feladatunk lehet, mint az oktatás rangjának, helyzetének és minőségének javítása. A dolog nehézsége éppen az, hogy az oktatási folyamatokat meghatározó ügymenet a politika döntéshozóin múlik, és ahogy tapasztalhatjuk, nem szakmai szempontok és koncepciók vezérik őket. Szemléletváltás nélkül nincs előrelépés, ez is egyre világosabb. Mondanivalóm nagyon is konkrét és súlyos jelenséget érint, ha a tehetetlenség mögött megbúvó indulatokat engedném felszínre törni, mondhatnám úgy is: aggasztó, egyúttal szégyenteljes a helyzet. De nem hagyom, inkább mesélek a hétköznapok „rögvalóságáról”.

Oktatási tevékenységemnek köszönhetően az elmúlt évtizedben nem pusztán a köz-, de a felsőoktatás különféle folyamataival kapcsolatban is sokféle tapasztalatot szerezhettem, vezetőtanárként a tanárjelöltek (azaz a leendő középiskolai tanárok) szakmai előmenetelével is foglalkozom. Beszélgetéseink és egyeztetéseink során a konkrét tantárgyi és módszertani kérdések mellett mindig szó esik a jövőképükről, a személyes motivációjukról és az elhivatottságukról. Az évek során ezeken az őszinte diskurzusokon sokféle elképzeléssel és világlátással találkoztam már, de az utóbbi időszakban egészen nyugtalanító észrevételeket hallok és tapasztalok.

Tudjuk, hogy az elmúlt évtizedben a magyar fiatalok a társadalomban mérhető és érzékelhető átlagnál magasabb arányban döntöttek úgy – alapvetően a biztosabb és kiszámíthatóbb életszínvonal reményében –, hogy ideiglenesen elhagyják az országot, és inkább külföldön próbálnak szerencsét. A jelenség nem teljesen ismeretlen és újszerű, ha nem is ilyen arányban, de korábban is volt rá példa, ugyanakkor azt is gondolhatnánk, hogy egy jól működő társadalomban az elvándorlás vagy a pályaelhagyás jelenségei (akár a külföldi lehetőségek reménye, akár a más típusú itthoni állások jelentsék a motivációt) a tanárképzéssel és az oktatással kapcsolatos szektort kevésbé érintik, hiszen eleve az megy tanárnak, az választja a tanári pályát, aki elhivatott, lelkes és kicsit talán megszállott is, azaz kitart a végsőkig.

A különféle mérések azt mutatják, túlzottan sztereotip ez az elképzelés, mert sem egyik, sem másik tapasztalat nem általánosítható. Fontos és magyarázó adatot jelentenek ehhez a felvételi statisztikák, amelyekből világosan látszik, hogy a tanárképes szakokra viszonylag könnyű bejutni (a jól teljesítő oktatási rendszerek alapvető presztízs- és minőség-növelő jelensége pedig éppen a színvonalas szakmai szűrés megléte, ahogy azt előző írásom tanulságaként is megfogalmaztam), olyannyira, hogy a természettudományos tárgyaknál nemrégiben még motiváló ösztöndíjprogramot is kellett indítani, népszerűsítendő a kevesek által választott szakokat. Mindezekkel összhangban a személyes tapasztalatok is azt mutatják, hogy a helyzet reménytelen és kiábrándító, mert egyre több tehetséges, talpraesett és elhivatott tanárjelölt gondolja úgy, máshol próbál szerencsét, és bár tanári képesítést szerzett, mégsem ezt a pályát választja. Nem tudom, érthető-e, ezért megfogalmazom sarkosabban és pontosabban. Már önmagában az is komoly krízisre utal, hogy nem a legrátermettebb végzős gimnazisták mennek pedagógusnak, de

nálunk ráadásul a tanárképzés rendszeréből kilépők közül sem a legtehetségesebb jelöltekből lesznek a középiskolai tanárok.

Érthetetlen, de valójában alig találni a fiatalok attitűdjét, motivációját mérő és követő nyilvános és aktuális kutatást. Kivételnek számít Simon Katalin 2006-os tanulmánya, amelynek idézett sorai meglehetősen komor képet festenek a tíz évvel ezelőtti helyzetről – és a folyamatok azóta sem a pozitív irányba fordultak:

„Mivel a pedagóguspálya önálló faktort alkot, ezért megalapozottnak tartottuk a minta két részre bonthatóságát: (1) a tanári pályát előtérbe helyező (a középiskolai, az általános iskolai tanárt, illetve a tanítót 4-es vagy 5-ös erősséggel felvállaló) és (2) a bizonytalan vagy a tanári pályát legalább részben vagy teljes mértékben elutasító hallgatók különválasztását. A 387 válaszadó 47,287 százaléka tartozik az első, 52,732 százaléka a második csoportba. Tehát a tanár szakosoknak valamivel több mint a fele a főiskola elvégzését nem célnak, hanem csupán eszköznek tekinti a pedagógusvégzettséggel vagy anélkül betölthető munkahelyek és munkakörök megpályázásához.”¹

Bármennyire is ellentmondásosnak és cinikusnak tűnik, mégis ki kell mondanunk, hogy a kutatás tanulsága szerint kicsivel többen vannak azok, akik bár a tanárképzés rendszerében végeztek, mégsem készülnek oktatási pályára, mint azok, akiket minden külső körülmény ellenére továbbra is vonz a szektor. Ezzel párhuzamosan ráadásul az iskolaválasztás felsőoktatási motivációs rangsorában szereplő 16 szempont között csak a 13. helyen szerepel a „tanári indíttatás”, ami azért elég beszédes adat, főleg abban az összefüggésrendszerben, ha figyelembe vesszük, hogy a válaszadó hallgatók már tizedikként megjelölték az „elegendő pontszám” kategóriát.² Elég elkésztő, hogy sokkal inkább meghatározó, hova vesznek fel valakit, hova elegendő a felvételihez szükséges nem túl sok pontja, mintsem az, hogy érez-e bármiféle elhivatottságot az iránt a szakma iránt, amelyben egyébként a képzés végeztével a jelentkezők többsége deklaráltan nem is akar elhelyezkedni.

Hova vezet mindez, ha figyelembe vesszük, hogy a tanárrá válás folyamatában bizonyíthatóan motivációt jelent és szerepet játszik az a modell, amellyel a középiskolában találkozik az ember? Ördögi kor ez, amelyből a jelenlegi helyzet nemhogy kiutat nem jelent, de sokkal inkább mélyíti a válságot.

„Emellett a pálya iránti vonzódás kialakulásához szükséges, hogy legyen előtte néhány pozitív általános vagy középiskolai tanári modell. [...] A fenti indítékok egy része korábbi kutatási eredményekben is megjelenik [...], a pedagógusvégzettség kevésbé kiemelkedő középiskolai teljesítmény miatt történő megszerzése azonban eddig még statisztikailag nem igazolt.”³

Teljes összhangban van az eddig elmondottakkal a Medián Közvélemény- és Piackutatónak a British Telecom számára készített friss és a közelmúltban publikált mérése, amelyből az is világosan kiderül, hogy a 20–25, de még inkább a 14–19 éves korosztály számára a pályaválasztás során nem az elhivatottság, de még csak nem is a munkahelyi körülmények számítanak leginkább, hanem a stabil és átlag feletti fizetés az elsődleges: „A munkahelyválasztásnál a fizetés jelentősége kiemelkedő: a válaszok 80 százalékában szerepelt, és minden negyedik válaszadó szerint ez a legfontosabb.”⁴

Mondanom sem kell, hogy ez az elvárás nem növeli különösebben a pedagóguspálya népszerűségét, ahol a választásban a külső motiváció helyett (társadalmi elfogadottság, presztízs, megbecsültség stb.) eddig is leginkább az elhivatottság és a lelkesedés volt meghatározó. Ráadásul a kutatásból az is kiderül, hogy a szakmák és a végzettségek rangsorában a két említett korosztály számára a pedagóguspálya enyhén szólva is mérsékelten vonzó a maga 12%-ával.

Amikor a tanárjelöltek érvelésében szóba került a „pályaelhagyás” szándéka, döntő momentumként említették a valós perspektíva hiányát. Pedagógus-életpályamodell ide vagy oda, a leggyakrabban mégis arról beszéltek, hogy az elvégzett munkájukért tisztességes jövedelmet szeretnének kapni, és normális életszínvonalon szeretnének élni, ugyanakkor azt látják, hogy ezekkel az elvárásokkal nem engedhetik meg maguknak azt a luxust, hogy tanárnak álljanak.

¹ Simon Katalin, *A tanári pályát választó hallgatók néhány, pályamotivációval összefüggő sajátossága*, Pedagógusképzés, 2006/1–2, 8. https://issuu.com/pedagoguskepzes/docs/pedag_gusk_pz_s_2006-1-2

² Uo., 8–11.

³ Uo., 9–10.

⁴ A kutatást ismerteti: http://hvg.hu/gazdasag/20171018_Vagyak_es_arnyak